

Krigen kommer til Alm

Av Hans og Harald Børstad

Hans Børstad opplevde krigens gru som 5-åring på gården Alm i Vardal. Tyskerne angrep der den 21. april 1940. Hans sønn – Harald Børstad, født 1967 – skrev en stil om dette da han gikk på Tranberg Videregående skole i 1984. Sønnens stil, med noen tilføyer fra faren, danner grunnlaget for dette krigsminnet.

Tirsdag 9. april 1940 ble vi sjokkert da vi hørte i radio og leste i avisene at tyskerne hadde invadert Norge. Mobiliseringsvarsel ble sendt ut over radioen, men det var ikke så mange som hadde avtjent militær verneplikt den gangen. Det norske forsvaret var svært dårlig og manglet både befal og utstyr.

I dagene som kom fulgte vi spent med i radio og aviser. Flytrafikken over Vardal ble stor, og vi skjønnte at tyskerne var på rask frammarsj. Det ble meldt over radioen at det skulle innleveres hester til Forsvaret. De to gårdskarene, Paul og John, ble sendt til Tretten med to hester lørdag 20. april. Samme dag ble det opprettet norske stillinger nedenfor gården. Det var også mange som evakuerte fra Gjøvik og Hunndalen og ut på landsbygda, særlig til gårdene. De trodde de var tryggere der, men det skulle seinere vise seg at de tok feil. Her på gården kom det ca 20 stykker fra Gjøvikområdet. Det kom også to kreftpasienter fra Radiumhospitalet i Oslo. Det var presten som ordnet med disse.

Søndag 21. april klokka 6.30 kom tyskerne til Mustadhaugen. Her ble de møtt av norske tropper, og dermed var skytingen i gang. Ved «Linna»(Fagernesveien) hadde tyskerne opprettet stillinger. Derfra begynte de å beskytte de norske stillingene like nedenfor gården. Vi måtte skynde oss ned i kjelleren. Vi valgte kjelleren i den øvre bygningen, for den hadde ikke utgang mot skyteretningen. Vi måtte krype over gårdstunet mens kulene suste rundt oss. Da vi krøp over tunet så vi at Mustad gård var skutt i brann.

Mor var den siste som kom ned i kjelleren. Like etterpå kom det en granat som sprengte hele verandaen i stykker. Det var mange av oss i kjelleren og vi satt trangt. Vi var redd for at det skulle komme

en granat inn gjennom kjellervinduet, for vi hadde ikke rukket å tette det igjen. Det kom heldigvis ingen.

Vi hørte skyting med mitraljøser og maskinpistoler. Kulene gikk i murveggen så det sang. Det singlet i glass og kasseroller, og bilder falt ned fra veggene i etasjen over. Plutselig så vi at det brant i taket på den andre bygningen. Heldigvis slukket brannen av seg selv etter en stund. Det var trolig snøen på taket som var redningen.

Jeg satt på fanget til far. Vi var redde. Mange av oss gråt.

Etter 3-4 timer stilnet skytinga og vi så mange tyskere ute på gårdsplassen. Plutselig ble kjellerlemmen revet opp, og vi hørte en stemme som ropte: «Heraus!» Vi krabbet opp kjellertrappa mens vi så munningene på maskinpistoler som var rettet mot oss.

Da alle var kommet opp ble kvinnene og jeg, som var det eneste barnet, stilt opp på ei rekke. To tyske soldater sto med maskinpistoler rettet mot oss, da en tysk offiser plutselig sa: «Helt om!» Vi snudde oss med ryggen mot tyskerne og var sikre på at vår siste time var kommet.

Jeg, og mange andre, begynte å gråte, for vi skjønnte godt hva dette kunne bety. Det kom som et sjokk på oss alle, ikke minst på en fem-åring. De skuddene vi ventet på kom heldigvis ikke.

To av de som hadde evakuert hit kunne snakke tysk. De snakket med en tysk offiser og forklarte at vi var helt uten skyld. Tyskerne godtok dette.

Tyskerne hadde med seg mange sivile menn og krigsfanger da de kom hit. Plutselig kommanderte de alle mennene på gården til å

*Norsk stilling ved
Mustad Gård.*

*Kanonen er rettet
mot svingen nede-
for på «Linna»
(Fagernesveien)*

Mustad Gård, samt flere steder i Vardal ble skutt i brann av tyskerne. Bildet er tatt fra Vibergsroa i april-dagene 1940.

stille opp på rekke. Jeg så at far sto i rekka, og jeg skrek: «Dom skjøt deg, far! Dom skjøt deg!» En tysk offiser gikk og inspiserte rekka. Plutselig stoppet han og rev skjorta av en mann. Han hadde et identitetsmerke hengende rundt halsen. Det viste seg at han hadde desertert. Vi fant seinere på våren igjen militærdrakta hans i en potetsekk. Denne mannen var en av dem som ble skutt ved Veisten i Hunndalen. Tyskerne kommanderte mennene til å følge med til Gjøvik, der de ble satt til å grave graver på kirkegården, samle sammen døde og sårede. Kvinnene og jeg ble jaget inn i stua i den nedre bygningen. Jeg satt på fanget til mor. Her var det kaldt, for det var bare ett helt vindu igjen. Det varte ikke lenge for plutselig kom det inn en tysk soldat som svingte seg rundt på hælene og sendte av gårde en maskinpistolsalve mot det eneste hele vinduet.

Vi satt innesperret i stua noen timer mens tyskerne undersøkte husene på gården og området omkring. Vi var redde for at de skulle finne noen norske soldater som kunne ha gjemt seg, noe som trolig ville ha ført til store ubehageligheter for oss. Heldigvis fant de hverken soldater eller ulovlige våpen.

Mennene som ble tatt med til Gjøvik hadde også litt av en tur. Ved Vardal kirke ble det plukket ut en fra hver gård som ble sendt tilbake for å passe dyrene. Far var en av dem som ble sendt hjem. De fikk også oppgaven med å samle opp døde og sårede soldater. Resten av mennene måtte følge med til Gjøvik. Da de kom til Tobru ble en tysk offiser skutt i bakhold av en sivil mann (Det ble aldri funnet ut hvem denne mannen var). Dette resulterte i at tyskerne

plukket ut sju nordmenn, hvorav to var desertører – fem var uskyldige, sivile menn. Da de kom til Veisten i Hunndalen ble disse stilt opp på linje. Daværende prest i Vardal gikk fram og stilte seg foran den ene av dem. Han var sveiser i prestegården. Presten kunne snakke tysk og påpekte at tyskerne gjorde noe som var urettferdig mot uskyldige mennesker. Sveiseren på prestegården fikk slippe unna. Alle som sto rundt tyskerne ble tvunget til å se på at de avrettet de seks som sto igjen. Etterpå fortsatte resten til Gjøvik hvor de ble satt i forskjellig arbeid.

Om ettermiddagen fant far to drepte soldater like nedenfor gården. De ble levert inn på skolen i bygda som var innredet som sanitetsplass. I fjøset lå det to døde kuer, som far dro ut med hest. På gårdsplassen lå det hundrevis brukte og ubrukte patroner. Vi måtte plukke opp de ubrukte, for de var farlige hvis hestene tråkket på dem. Mange av strømlledningene lå nede på grunn av granatnedslag på gårdsplassen. Om kvelden fant far en ueksplodert granat på golvet i et av soverommene. Den hadde kommet inn gjennom vinduet. Far fikk tilkalt en tysk offiser, som noen dager senere kom og uskadeliggjorde granaten.

Om ettermiddagen kom Paul og John tilbake fra Tretten. De hadde gått over fjellet for å unngå tyskerne. Vi hadde vært redde for dem og var glad for at de var kommet tilbake.

I mai skulle vi hente hestene som vi hadde levert på Tretten. Den ene av dem fikk vi igjen på innleveringsstedet, men den andre viste de ingenting om. På tur hjem så vi en som kjørte møkk med en hest som lignet «Bruna». Vi ropte på henne, og da knegget hun så vi skjønte at det var vår hest.

Vi fikk snart beskjed om å levere inn alle radioapparatene og geværene som vi hadde. Ordren ble stort sett fulgt, men det var noen som hadde en radio som de tjuvlyttet på.

Etter en stund fikk vi utlevert rasjoneringskort på smør, mjøl og sukker. Det kom også ordre om å bruke blendingsgardiner etter mørkets frembrudd.

Under krigen måtte vi være veldig forsiktig med hva vi skrev og sa. Nesten alle brev vi fikk var åpnet. På skolen fikk vi servert «svenskesuppe», og til jul kom det «svenskepakker» med klær og godterier.

Det kom også menn som talte hvor mange kornsekker og dyr vi hadde. De kom ofte, så det var vanskelig å gjemme unna mat. Det kom også folk fra Gjøvik som ville kjøpe mjølk og annet. De kom med sykkel og hadde mjølkespann på bagasjebrettet; noen ganger fikk de med seg andre matvarer.

I begynnelsen av 1945 hørte vi at russerne, franskmennene, engelskmennene og amerikanerne var i ferd med å okkupere Tyskland. Vi skjønte at krigen gikk mot slutten.

Den 8. mai 1945 var mor og jeg på butikken og fikk høre at Tyskland hadde kapitulert. Vi skyndte oss hjem. Far og de andre

Alm Gård etter de første trefningene i april 1940

gårdskarene drev og satte poteter på et jorde nedenfor låven. Vi ropte at det var fred, og de sluttet å sette poteter med en gang. Mor kokte rømmegrøt, og vi feiret freden hele den dagen. Om kvelden var det fest og dans i bygda. Alle var glade for at det hadde blitt fred.

Dette bør vi ta lærdom av!

I et brev fra Hans Børstad i anledning oversendelsen av sønnen Haralds stil, kan vi lese blant annet: «Jeg vil også tilføye at disse opplevelsene gjorde et sterkt inntrykk på oss alle, - og ikke minst på en 5-åring. Jeg kan huske at det var vanskelig med nattesøvnen en tid etterpå. Det kom også reaksjoner senere, for slike opplevelser forsvinner ikke over natta. Jeg vil også si at heldige er de som ikke opplever slike hendelser, når vi ser hvor mye krig og elendighet det er rundt omkring i verden. Nå har 65 år gått, men vi kan faktisk fortsatt finne spor etter krigen her på Alm.»